

SABIEDRISKĀ VIEDOKĻA IETEKME UZ TIESNEŠIEM UN TIESU SISTĒMU KOPUMĀ

Zinātnisko konferenci "Sabiedriskā viedokļa ietekme uz tiesnešiem un tiesu sistēmu kopumā", kas notika 2018. gada 26. janvārī Latvijas Universitātē, rīkoja Latvijas Tiesību institūts, sadarbojoties ar Latvijas Universitātes Juridisko fakultāti, Latvijas Republikas Augstāko tiesu un Zvērinātu advokātu kolēģiju. Šajā "Jurista Vārda" laidienā lasītājiem tiek piedāvāta iespēja iepazīties ar vairāku konferencē nolasīto referātu tēzēm.

TIESNESIS JURIDISKĀS KULTŪRAS TELPĀ

Veronika Krūmiņa, Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta priekšsēdētāja, tiesnese

[1] Juridiskā kultūra ir viens no elementiem, kas caurstrāvo visas attiecības tiesiskās sistēmas telpā, kā arī veido izpratni par šābrīža vērtībām tiesu sistēmā. Tām vērtībām, kuras liekamas tiesas spriešanas pamatos, un vērtībām, caur kuru prizmu sabiedrība novērtē tiesas darbu. Juridiskā kultūra ietekmē ne tikai tiesvedības procesu, bet ir arī svarīgs elements tiesas un politiķu, tiesas un mediju, tiesas un sabiedrības komunikācijā.

[2] Latvijas sabiedrības tiesiskā apziņa un tiesiskā kultūra veidojusies sarežģītu sociāli vēsturisko procesu rezultātā. Būtisku ietekmi uz mūsu tiesisko apziņu un tiesisko kultūru ir atstājis okupācijas režīms. Vēl arvien izpratni par indivīda lomu un atbildību par valsti notiekošo, izpratni par tiesībām un to piemērošanu caurstrāvo totalitāras valsts ietekmē veidojusies izpratne par indivīda nenozīmīgumu valsts pārvadīšanā. Rezultātā gluži dabiski indivīda rūpju objekts primāri ir viņš pats ar apziņu, ka valsts ir kaut kas svešs un labākajā gadījumā nedraudzīgs.

[3] Juridisko kultūru ietekmē arī kopumā salīdzinoši zemais sabiedrības izglītības līmenis. Sabiedrībai ir niecīgas zināšanas gan par valsts funkcionēšanu, gan par tiesu darbu un tās uzdevumu. Skolās neiemāca to, kā funkcionē valsts, kā sabiedrība pārvalda valsti. Šajā sakarā noteikti būtu jāveltī nopietna uzmanība izglītības programmai, lai 26 gadus pēc neatkarības atjaunošanas jauniešiem skola spētu iemācīt izpratni par savu valsti. Arī salīdzinoši zemā juridiskās izglītības kvalitāte neveicina juridiskās kultūras attīstību.

[4] Sabiedrības izglītošanā nepārvērtējama nozīme ir medijiem. No vienas puses, mediju darbā pārsvarā ir saskatāma vēlme pēc sensācijas vai skandāla. Bieži vien mediju pārstāvjiem ir nepietiekamas juridiskās pamatzināšanas, lai adekvāti informētu sabiedrību par tiesas procesiem. No otras puses, kad mediji pauž konstruktīvu kritiku par neizprotamiem procesiem tiesu darbā, tai neseko tiesu sistēmas rīcība, lai pārbaudītu faktus un sniegtu skaidrojumu, tādējādi kļiedējot šaubas par tiesu darbu, vai gadījumā, ja šī kritika ir bijusi pamatota, meklējot risinājumus problēmu novēršanai.

[5] Tiesu autoritāti sabiedrībā primāri veido paši tiesneši. Tiesnesim ir pienākums ne tikai taisnīgi un efektīvi atrisināt konkrētu tiesisko strīdu, bet arī veidot sabiedrības uzticību tiesu sistēmai un līdz ar to valstij kopumā. Tiesnesim ir jāapzinās, ka, vērtējot tieši viņa rīcību un attieksmi, kā arī vērtības, kas šo rīcību un attieksmi caurvij, spriedīs

par valsti un par to, vai valsts ir taisnīga. Tiesas spriešanā tiesnesis ir neatkarīgs, taču tiesneša neatkarība nenozīmē, ka tiesneša darbs vispār nav pārbaudāms. Ja ir pamatotas šaubas par tiesneša profesionalitāti un objektivitāti, ir jābūt mehānismam, lai tiesneša darbu varētu pārbaudīt. Pašai tiesu varai ir jābūt ieinteresētai pārbaudīt izskanējušus negatīvus faktus un dot tiem novērtējumu, kā arī par rezultātu informēt sabiedrību. Tiesu varas nespēja pašai iesaistīties problēmu risināšanā negatīvi ietekmē ne tikai konkrētos tiesnešus, bet arī visa tiesnešu korpusa reputāciju.

[6] Ikviens tiesnesis, neatkarīgi no tā, vai viņš ir pirmās instances vai kasācijas instances tiesnesis, sabiedrībā tiek asociēts ar tiesu varu kopumā. Katrs nekvalitatīvs vai nesaprotams tiesas spriedums vai tiesneša neatbilstoša uzvedība tiek attiecināta uz visu tiesu sistēmu kopumā.

TIESU KOMUNIKĀCIJA KĀ IESPĒJA SABIEDRĪBAS VIEDOKĻA VEIDOŠANĀ

Daiga Vilsone, Rīgas apgabaltiesas priekšsēdētāja

[1] Demokrātiskas valsts pastāvēšanai būtiski, lai līdztekus tiesas spriešanas funkcijai tiesas realizētu komunikāciju ar sabiedrību. Tiesas komunikācija ar sabiedrību ir ne vien tiesība, bet šī brīža valsts pastāvēšanas un attīstības stadijā tiesas pienākums, kas vērsts uz demokrātijas vērtību aizsardzību. Komunikācijā ar sabiedrību un sabiedrības viedokļa veidošanā izmantojama un būtiska ir gan monologa, gan dialoga forma.

[2] Tiesas komunikāciju ar sabiedrību veido tiesu nolēmumi un tiesas komunikācija drošicamā vidē. Tiesas pienākums spriest taisnīgu tiesu, nodrošināt likuma varu valstī, saistīts ar pienākumu uzturēt arī sabiedrības pārliecību par taisnīgu tiesu. Atbildes uz "dzeltenās" preses publikācijām un jautājumiem sasniedz auditoriju, ja turpmākā komunikācija tiks pārceļta uz drošicamu vidi, izmantojot tos informācijas apmaiņas un saziņas kanālus, kuru darba mērķis ir tiesiskas valsts pastāvēšana un demokrātijas vērtību aizsardzība.

[3] Maksimāli iespējami tiesas komunikācija jāveido proaktīvi. Tiesās izskatāmo lietu daudzums ir pamats secinājumam, ka nav saprātīgi pagērēt no tiesām detalizētu informāciju un viedokļa paušanu par katru tiesā izskatītu lietu. Uzmanība koncentrējama uz sabiedrībai nozīmīga jautājuma izskatīšanu pirmo reizi, saistībā ar normatīvā regulējuma grozījumiem, kā arī daudzskaitlīgu vienveidīgu jautājumu izskatīšanu. Proaktīva darbība komunikācijā ar sabiedrību ir gan tiesu sistēmas, gan katras tiesas pienākums.

[4] Mediji (plašsaziņas līdzekļi) no tiesas skatpunkta ir papildu informācijas avots, lai identificētu problēmu un novērstu to, pirms radīts neatgriezenisks kaitējums gan personu tiesiskajām interesēm, gan tiesas/-u reputācijai, gan tiesu sistēmai kopumā.

[5] Mediju "suņa" (sargsuņa) loma transformējama un saistāma ar trauksmes cēlēja lomu, primāri jau pašu tiesu sistēmā strādājošo apziņā, tostarp arī tiesnešu apziņā. Augsti profesionālie standarti, kas izvirzāmi tiesnešiem, ietver arī augstu izšķirtspēju, proti, spēju atpazīt, kas ir tiesāšanās sabiedriskās attiecības, ko izmanto lietā iesaistītās personas, bet kas – objektīvos faktos balstīts raksts / reportāža ar mērķi informēt un vērst uzmanību uz problēmsituāciju. Personu vēlme un tiesība paust viedokli ir konstitucionāla vērtība, kas ir aizsargājama. Attīstāma tiesu sistēmas spēja saredzēt manipulēšanu ar sabiedrisko domu, kā arī personu vēlme ietekmēt tiesu pieņemtus nolēmumus.

[6] Tiesu sistēmai piederīgās personas ir līdzatbildīgas par sabiedrības uzticību tiesām. Nedrīkst novērtēt par zemu tiesu sistēmai piederīgo personu lomu sabiedrības viedokļa veidošanā. Tiesu sistēmai piederīgo personu komunikācija ar sabiedrību nedrīkst kalpot par pašrēklāmu un sava tēla popularizēšanu.

[7] Mediju kvalitāti veido to personu tiesiskā apziņa un juridiskā kultūra, kuras veido medijus, un to personu tiesiskā apziņa un juridiskā kultūra, kuras ziņo par sabiedriski nozīmīgiem notikumiem un arī pārkāpumiem, nebaudoties par sekām. Ja medijs pilda savu lomu un uzdevumu sabiedrības interesēs (*in the public interest*), medijs nebūs un nevar būt apdraudējums valsts varai un nacionālajai drošībai. Tiesām sabiedrības uzmanības piesaistīšana nav pašmērķis, bet nevar atstāt bez ievēribas mediju vēlmi pašiem izraudzīties runas personas. Tiesas runas personu izvēli un laiku, kad komunicēt, nedrīkst atstāt tikai mediju ieskatam, jo tas var novest pie manipulēšanas ar sabiedrisko domu.

[8] Tiesu sistēmas reformas noslēguma posmā jautājums par tiesu komunikāciju izvirzāms kā viens no būtiskākajiem, lai saglabātu tiesu institucionālo atmiņu, nodrošinātu labu pārvaldību tiesā un nodrošinātu ilgtspēju. Kvalitatīvam tiesu dialogam ar sabiedrību nepieciešami normatīvā regulējuma grozījumi, kas paredzētu ne tikai stratēģiju un vadlīnijas, bet normatīvi regulētu kārtību, kā organizējama komunikācija.

[9] Jaunie mediji / sociālie mediji / sociālie tīkli ir tiesu komunikācijas nākotnes daļa, kas nodrošinās gan operatīvā, gan plašākas auditorijas piesaisti, iespēju pārkāpt profesionālās auditorijas robežām un nodrošinās kvalitatīvu komunikāciju ar sabiedrību. Tiesneša – komunikatora amata pienākumi. Kurš rakstīs emuāru?

SABIEDRĪBAS INFORMĒTĪBA UN TAISNĪGS SPRIEDUMS

Juris Stukāns, Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas priekšsēdētājs, PhD stud., Rīgas Stradiņa universitāte

[1] Valsts, tai skaitā arī tiesu vara, kalpo sabiedrībai. Valsts pastāvēšanas viens no mērķiem ir nodrošināt sabiedrības interešu īstenošanu, ņemot vērā katra

sabiedrības indivīda vajadzības. Demokrātiskas un tiesiskas valsts obligāts pastāvēšanas nosacījums ir neatkarīga tiesu vara.

[2] Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai (Latvijas Republikas Satversmes 2. pants). Sabiedrībai pieder neapstrīdamas tiesības būt informētai par tiesu varas darbību. Viens no svarīgākajiem tiesu varas darbības pamatprincipiem ir atklātums, tas ir, tiesas spriešana atklātā tiesas sēdē.

[3] Tiesu varas uzdevums, balstoties uz Satversmē noteiktiem Latvijas valsts darbības principiem, ir nodrošināt sabiedrības interešu īstenošanu uz pilnīgas līdztiesības pamata. Tiesu varai ir jādarbojas sabiedrības interesēs, atklāti un saprotami. Tiesu varas darbībai jābūt virzītai tā, lai sabiedrībā ikkatra persona varētu būt pārliecināta, ka savu interešu apdraudējuma vai aizskāruma gadījumā personai tiks nodrošināta tiesību aizsardzība taisnīgā, objektīvā un neatkarīgā tiesā. Tiesu varai demokrātiskā valstī ir jābūda pilnīga uzticība no sabiedrības puses, šaubām un negatīviem priekšstatiem šajā varas atzarā nav vietas. Atsevišķi gadījumi, kuros tiesu varas pārstāvis rīkojies pretēji Satversmē noteiktajam uzdevumam, var būt tikai ļoti reti izņēmumi, kas nekavējoties saņemtu adekvātu pašas tiesu varas nosodījumu, efektīvu un ātru gadījuma izmeklēšanu un pārstāvja saukšanu pie atbildības. Tādējādi gan pasargājot tiesu varas labo reputāciju sabiedrības acīs, gan brīdinot citus tiesu varas pārstāvjus par šādas rīcības bargā nosodījuma sekām.

[4] Neatkarīgas tiesu varas esību nodrošina neatkarīgs un pakļauts tikai likumam tiesnesis. Tiesnesis ir sabiedrības loceklis, kam Latvijas tauta ir piešķirusi tiesības spriest tiesu. Tāpēc sabiedrībai ir pienākums nepieļaut iejaukšanos tiesas darbā un nodrošināt tiesneša neaizskaramību tiesas spriešanā.

[5] Valsts uzdevums ir nodrošināt tādu tiesisku regulējumu, kas ļauj īstenot sabiedrības intereses būt informētai par tiesas spriešanu, nepieļaujot iejaukšanos tiesas spriešanā. Tiesības saņemt informāciju par tiesas darbu un tiesības sekot līdzti tiesas procesiem, proti, iepazīties jebkādā brīvi un ērti sabiedrībai nodrošinātā veidā ar tiesas nolēmumiem, izprast tiesas argumentus un motīvus, nav un nevar būt saprotamas kā iejaukšanās tiesas darbā vai tiesu varas neatkarībā.

[6] Sabiedrības paaugstināta interese par kādu atsevišķu tiesas procesu ir pamatota ar sabiedrības tiesībām uz informāciju, kā arī tas ir fundamentālais pamats "sabiedriskās domas un viedokļa" veidošanai, līdz ar to tiesnesim ir jābūt apveltītam ar tādām personības īpašībām, kas ļauj saturiski un argumentēti paust viedokli par tiesas pieņemtajiem nolēmumiem sabiedrības priekšā (šīs īpašības tiesnesim var piemist no dabas, pretējā gadījumā tās obligāti ir attīstāmas ar speciālas izglītības programmas, kursu u.tml. nodarbību programmu). Tāpat arī tiesnesim ir jābūt gatavam būt sabiedrības uzmanības centrā, jo tiesneša amata pienākumi vispirms ir misija, ko katrs individuāli ir uzņēmis pildīt, apzināti un skaidri īstenojot savu karjeru un piekritot būt par tiesnesi. Tiesas spriedums, kas ir saprotams un sabiedrībai pieejams gan savā saturā, gan ar tiesneša sniegto skaidrojumu, nodrošina sabiedrības tiesības būt informētai par tiesu varas darbību un galvenokārt pašos pirmsākumos izskauž negatīvus un aizdomīgus priekšstatus, kas nākotnē varētu attīstīt nelabvēlīgu sabiedrības viedokli par tiesu varu kopumā.

[7] Tiesu varas darbības atklātums nodrošina tiesneša neaizskaramības principa realizāciju un sabiedrības informētību. Atklātums vairo uzticēšanos un novērš iespēju atšķirīgi izprast notikumus sabiedriskajā telpā. Negatīvu priekšstatu, aizspriedumu un stereotipu pamatā vienmēr ir informācijas nepietiekamība, tās slēpšana. Negatīvo viedokļu pamats veido noturīgu un grūti izmaināmu "sabiedrisko domu" par visu sistēmu kopumā, un tas rada spēcīgu un nomācošu ietekmi gan sabiedrībai kopumā ar neuzticību tiesu varai, gan pašas tiesu varas un katra atsevišķa tiesneša ikdienas darbam. Ir ļoti grūti cīnīties ar sekām, kas pārņem un ietekmē sabiedrības viedokli dažādo sociālo šķiru un arī paudžu līmenī, tāpēc savlaicīgi jāidentificē šī viedokļa cēloņi, jāmaina tie un nedrīkst pieļaut to ietekmi uz sabiedrības kopējā viedokļa izveidi. Protams, ir jāņem vērā, ka tiesas spriešana ir publisks process un sabiedrības tiesības uz informāciju ir jāabalansē ar katra cilvēka pamattiesībām, novēršot neattaisnotu un nepamatotu iejaukšanos cilvēka dzīvē. Katram sabiedrības loceklim savas tiesības ir jāīsteno godprātīgi, bet tiesu varai savi pienākumi informācijas nodrošināšanas aspektā ir jāpilda samērīgi, efektīvi un taisnīgi, vislabākajā veidā balansējot starp sabiedrības un atsevišķa indivīda tiesību kopumu. Tāpēc svarīgi ir apzināties, ka sabiedrības tiesības būt informētai nav absolūtas.

[8] Tiesnesim ir jāspriež tiesa, balstoties tikai un vienīgi uz likumu, garantējot, ka visas personas ir vienlīdzīgas likuma un tiesas priekšā. Neskatoties uz to, ka tiesnesis arī ir indivīds ar tam piemītošām cilvēciskajām īpašībām, tiesnesim ir jābūt stiprai, par sevi pārliecinātai personībai, kas nodrošina viņam iespēju norobežoties no jebkādiem apstākļiem, kas var ietekmēt ar tiesas spriešanu saistīto pienākumu izpildi. Katram cilvēkam, kurš uzņemas tiesneša pienākumus, ir jāapzinās sava misija sabiedrības priekšā un, pildot uzņemtos pienākumus, ar savu uzvedību un rīcību jārada nešaubīgs piemērs sabiedrībai, ka viņš ir neatkarīgs un pakļauts tikai likumam.

TIESNEŠU KRITIKAS PIEĻAUJAMĀS ROBEŽAS EIROPAS CILVĒKTIESĪBU TIESAS PRAKSĒ

Dr. iur. **Artūrs Kučs**, Satversmes tiesas tiesnesis, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes asociētais profesors

[1] Kā atzinusi Eiropas Cilvēktiesību tiesa (ECT), tiesības uz vārda brīvību ir viens no demokrātiskas sabiedrības stūrakmeņiem. Demokrātiska sabiedrība būtu grūti iedomājama bez iespējām brīvi apspriest dažādus sabiedrībai būtiskus jautājumus un uzklaut atšķirīgus viedokļus, iesaistīties lēmumu pieņemšanā, publiski paust protestus valsts varai vai diskutēt par tās priekšstāvju darbību atbilstoši sabiedrības interesēm. Tādēļ ir likumsakarīgi, ka tiesības uz vārda brīvību ietver arī tiesu varas kritiku, tai skaitā tiesas pieņemto nolēmumu kritiku atsevišķās lietās, jo tiesneši bieži lemj par sabiedrības

intereses skarošiem jautājumiem un sabiedrībai ir tiesības saņemt informāciju un uzklaut atšķirīgus viedokļus par tiesā izskatāmajām lietām, kurām ir sabiedriskās nozīmības raksturs.

[2] Tiesas nedarbojas vakuumā, un kā atzinusi ECT bieži citētajā lietā *Sunday Times* pret Apvienoto Karalisti: "Lai gan masu informācijas līdzekļi nedrīkstētu pārkāpt tās robežas, kuras ir noteiktas, lai spriestu taisnīgu tiesu, to pienākums ir izplatīt informāciju un idejas, kas attiecas uz lietām, kuras nonāk tiesas priekšā, tādā pašā mērā kā tās, kas skar citas sabiedrības intereses jomas." Tātad tas, ka lieta ir izskatīšanas procesā tiesā un tajā vēl nav likumīgā spēkā stājies tiesas nolēmums, nenozīmē, ka par šo lietu sabiedrībā nevar raisīties diskusijas.

[3] Tiesības uz vārda brīvību ietver arī tiesu varas un tiesnešu kritiku, jo demokrātiskā valstī sabiedrībai ir tiesības kontrolēt valsts varu, tai skaitā visus valsts varas atzarus, un informācijas pieejamība un kritika ļauj pārliecināties sabiedrībai par to, vai tiesneši pienācīgi pilda tiem uzticētās funkcijas. Tādēļ tiesām, ievērojot to darbības nozīmīgumu demokrātiskā sabiedrībā, jābūt gatavām, ka to darbība tiks vētīta un kritizēta.

[4] Tiesu varas objektīva kritika nevis grauj tiesu varas neatkarību, bet – tieši pretēji – veicina lielāku atbildību tiesnešu vidū par pieņemtajiem nolēmumiem un tiesu darbības uzlabošanu, kā rezultātā pieaug sabiedrības uzticība tiesu varai un mazinās likumdevēja vai izpildvaras iespējas kritizēt tiesu varu politiskos nolūkos.

[5] Vienlaikus Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 10. panta 2. daļā "tiesu varas autoritātes un objektivitātes saglabāšana" ir izcelta kā viens no leģitīmajiem mērķiem, pamatojoties uz kuru nepieciešamības gadījumā var ierobežot tiesības uz vārda brīvību. Paralēli nepieciešamībai nodrošināt tiesu varas autoritāti sabiedrībā un efektīvu funkcionēšanu, ierobežojumi ir vērsti arī uz to, lai aizsargātu tiesnešu godu un cieņu gadījumos, kad kritiskie izteikumi vērsti pret viņiem personīgi.

[6] Jāsecina, ka paralēli nepieciešamībai nodrošināt tiesu varas autoritāti un efektīvu funkcionēšanu pamatojums nepamatotas un destruktīvas tiesneša kritikas ierobežošanai rodams arī apstākli, ka tiesnešu statuss atšķirībā no citiem valsts varas pārstāvjiem neļauj viņiem iesaistīties diskusijās un atspēkot pret viņiem vērsto kritiku. Tiesas spriedumā ietvertā argumentācija ir galvenais avots, kas ļauj sabiedrībai spriest, kādēļ, izvērtējot visus lietas apstākļus, tiesnesis nonācis pie attiecīgajiem secinājumiem. Tādēļ skaidra tiesību normu piemērošanas metodoloģija, izvēsta argumentācija un vienveidīga prakse ir būtiskākie ieroči pašu tiesnešu rokās, lai novērstu nepamatotu kritiku.

[7] Vērtējot līdzsvaru starp tiesībām paust kritiku un nepieciešamību aizsargāt tiesu varu, ECT tradicionāli analizē tādus kritērijus kā apstrīdēto izteikumu kopējais konteksts, jautājuma sabiedriskā nozīmība, kritiku saturošo izteikumu tonis un piemēroto sankciju smagums. Tiesa ir arī atzinusi plašākas kritikas iespējas attiecībā uz tiesu varas funkcionēšanas izvērtēšanu vai tiesas spriedumu komentēšanu, kuros pastāv sabiedriskā nozīmība, bet šaurākas iespējas kritizēt tiesnešus personiski un nepieciešamību sniegt pietiekamu faktisko pamatojumu šādi kritikai.

TIESNEŠA UN TIESAS TĒLS MEDIJU TELPĀ: STATUS QUO UN TIESU SISTĒMAS ATBILDE

Lauris Liepa, zvērināts advokāts, Latvijas Universitātes Juridiskā fakultātes un Rīgas Juridiskās augstskolas lektors

Tiesnesis nodrošina, lai viņa rīcību sabiedrība vērtētu kā nevainojamu. (Bangaloras Tiesnešu ētikas principi (2002), 3.1. punkts)

1. Tiesas mediju skatījumā

Tiesnešu un mediju attiecības Latvijā un arī citur pasaulē ir kompleksas un bieži pretrunīgas. Žurnālisti regulāri vērtē un preses izdevumu lapās "notiesā" tiesas procesa dalībnieku, pirms tas vēl sācis aizstāvbības procesu, ignorējot nevainīguma prezumpciju. Žurnālisti arī tur aizdomās tiesnešus par neobjektivitāti vai pasludina tos par līdzdalīgiem procesa dalībnieku pārkāpumos. Medijiem gadās izprovocēt tiesnešu neiecietīgu reakciju vai pat nepiedienīgus izteikumus.

Plašais tiesas un mediju attiecību spektrs apliecina pastāvīgu un noturīgu mediju interesi par tiesu darbu un juridiskajām profesijām. Mediji savu interesi par tieslietām apzīmē kā sabiedriski nozīmīgu un nepieciešamu Ceturtās varas funkciju izpildi, sabiedrības sarguņa lomu, valsts varu līdzsvara un atsvara mehānisma garantu. Žurnālisti bieži pārmet tiesu varai apzinātu nevērtību pret mediju īpašo sociālo lomu vai mediju privilēģiju graušanā, neievērojot ECT judikatūrā nostiprinātās žurnālistu normatīvās garantijas.

2. Mediji tiesu skatījumā

Tiesnešu attieksmi pret medijiem ilgstošā laika posmā varētu aprakstīt kā pasīvi negatīvu. Tiesneši uzskata un arī izskaidro, ka mediji nav kompetenti, meklē sensācijas un nesaprot tiesu darba specifiku. Žurnālisti tikai traucējot tiesu darbu un tirāžējot negatīvu viedokli par tiesām, un tāpēc kopumā tie kaitējot tiesiskai sistēmai. Zīmīgs piemērs šādai nostājai ir Latvijas Tiesnešu biedrības prezidenta atbilde uz publikāciju žurnālā, kurā uzskaitītas konkrētu tiesnešu skatītas lietas un precīzi aprakstīti iespējamie likuma pārkāpumi: "Latvijas Tiesnešu biedrība neapšaubā plašsaziņas līdzekļu tiesības atspoguļot sabiedrībā notiekošos procesus, tomēr aicina, gatavojot rakstus par juridiski sarežģītām tēmām, censties tās atspoguļot pēc iespējas precīzāk un izvairīties no vispārinājumiem, lai netiktu maldināta sabiedrība un nepamatoti netiktu grauts tiesu prestižs."

Arī Augstākās tiesas un Tieslietu padomes priekšsēdētājs I. Bičkovičs "Jurista Vārda" 1000. numurā rekomendē: "Sociologiem, medijiem un politiķiem vajadzētu atturēties no neargumentētu negatīvu stereotipu uzturēšanas sabiedrībā, jo tas rada un vairo nedrošību sabiedrībā un mazina uzticēšanos tiesām un valstij kopumā."

3. Atvērtas komunikācijas princips

"Jurista Vārda" 1000. numura tēzu virsrakstā AT priekšsēdētājs pieteicis atvērtas komunikācijas nepieciešamību. Šo jēdzienu jau 2015. gada 18. maijā Tieslietu padome ietvēra Tiesu sistēmas komunikācijas

vadlīnijās, tai skaitā vadlīniju 3.3. punktā paredzot, ka katra tiesu sistēmas institūcija plānveidīgi veidos un īsteno savu komunikācijas stratēģiju.

2015. gada 28. janvārī Tiesnešu ētikas komisija, Zvērinātu advokātu padomes Ētikas komisija un Prokuroru atestācijas komisija izsludināja Vadlīnijas saziņai ar plašsaziņas līdzekļiem. Šajā dokumentā tiesu varai piederīgās profesijas precīzāk formulē atvērtas komunikācijas principu – "atvieglot plašsaziņas līdzekļu piekļuvi patiesai un uz objektīviem faktiem balstītai informācijai un veicināt tiesu varai piederīgo profesiju pārstāvju – tiesnešu, prokuroru, advokātu – un plašsaziņas līdzekļu pienācīgu savstarpēju komunikāciju atbilstoši tiesību aktiem nolūkā veicināt sabiedrības izpratni par tiesnešu, prokuroru, advokātu un tiesu sistēmas lomu kopumā".

Atvērtās komunikācijas princips vispirms jau nozīmē tiesu gatavību paust viedokli un skaidrot tiesu darbību sabiedrībai publiskā vidē. Vadlīnijās par tādu atzītas arī interneta vietnes un elektroniskās plašsaziņas līdzekļi, jebkādi citi avoti, kas "piemēroti sabiedrības vai kādas tās daļas informēšanai un nav atzīstami par privātu korespondenci".

4. Tiesu atbilde medijiem

Vadlīniju un priekšrakstu līmenī tiesām jāuztur pastāvīga komunikācija ar žurnālistiem. Realitātē šai saziņai ir vairāki šķēršļi, kas joprojām nenodrošina pilnīgu un pietiekamu informācijas plūsmu par medijus interesējošām tēmām.

Pirmkārt, saturs. Satura noteikšanai jāformulē noteikta Mediju politika, atbildot uz jautājumiem: kas no plašā tiesas darba varētu interesēt sabiedrību? Tiesu runas personas atbilstoši komunikācijas stratēģijai gatavo materiālus par tiesu darba vispārējiem principiem un aktualitātēm. Konkrētu lietu atspoguļojums ir visnotaļ ierobežots, ņemot vērā procesuālajos likumos noteiktos ierobežojumus. Žurnālisti savukārt gandrīz vienmēr interesējas tikai par konkrētu lietu izskatīšanas gaitu, noteiktiem tiesnešiem un sabiedrībā pazīstamu personu statusu, uzvedību vai darbību tiesas procesos. Mediju politikas uzdevums ir sinhronizēt abas plūsmas.

Otrkārt, saziņas forma. Tieslietu padomes 2015. gada vadlīnijas atgādina, ka komunikācija nozīmē mediju un tiesas divvirzienu saziņu. Tātad tiesa ne tikai izplata paziņojumus, bet uzklauza medijus un atbild uz to jautājumiem. Praksē gadās, ka žurnālistu uzdotie precīzie jautājumi vai nu tiek ignorēti, vai uz tiem sniegtas vispārējas, nerelevantas atbildes.

Treškārt, saziņas dinamika: reaktīvi vai proaktīvi. Atbilstoši komunikācijas vadlīnijām "tiesu sistēma ne tikai reaģē uz plašsaziņas līdzekļu jautājumiem, bet sabiedrībai aktuālu informāciju sniedz pēc savas iniciatīvas". Vadlīnijās arī paredz tiesu sistēmas pienākumu īstenot krīzes komunikāciju.

2017. gadā tiesu sistēma un konkrēti tiesneši saskārās ar vairākām problemātiskām situācijām, kurās būtu piemērojamas gan Tieslietu padomes vadlīnijas, gan juridisko profesiju ētikas komisiju vienotās vadlīnijas. Divās identiskās situācijās tiesneši rīkojās radikāli atšķirīgi. Vērtējot abus gadījumus, Tiesnešu ētikas komisija izmanto tās praksē regulāri piemēroto t.s. saprātīgā vērotāja testu: vai informētā un saprātīgā vērotājam no malas varētu rasties pamatotas šaubas par tiesneša godīgumu

un objektivitāti. Gan 1995. gada Latvijas tiesnešu ētikas kodekss, gan 2002. gada Bangaloras Tiesnešu ētikas principi akcentē, ka tiesnesim ne tikai jārikojas godprātīgi, bet arī jā rūpējas, lai tiesneša rīcība rada pārliecību par tiesneša godīgumu. Bangaloras Tiesnešu ētikas principu pirmajā kanonā izvirzīta prasība ne tikai būt neatkarīgam, bet arī radīt par sevi šādu priekšstatu: "Tiesnesis ar savu stāju apliecina un veicina augstus tiesneša ētikas standartus."

Tiesību doktrīnā norādīts, ka šķietamības nozīme ir principiāla sabiedrības uzticības nostiprināšanai tiesu sistēmai.

5. Quo Vadis

Atvērtas komunikācijas princips ir ietilpīgs termins tiesnešu deontoloģijā. Tā primārā nozīme – tiesa aktīvi piedalās dialogā ar sabiedrību un tās pārstāvjiem – medijiem, skaidrojot tiesas darbības pamatprincipus un ziņojot par aktualitātēm tiesību sistēmā, tai skaitā arī sniedzot viedokli par konkrētām lietām, ciktāl to neliedz tiesību normas. Žurnālistu darba rezultātā aizvien vairāk no kādreiz tiesas procesa dalībniekiem vien redzamā tiesneša darba un uzvedības tiek pakļauts sabiedrības vērtējumam. Tiesai nav jāvairās no žurnālistu uzmanības, bet jāizmanto mediju interese tiesai aktuālo jautājumu iecelšanai mediju un sabiedrības dienas kārtības pirmajās lappusēs.

Tiesai ir būtiski būt aktīvai spēlētājai šajās attiecībās, lai mediju un tiesas attiecības virzītu demokrātiskas valsts, tiesiskas iekārtas un tiesu sistēmas vērtību ietvarā. Nozīmīgākās prasības tiesnesim ir rīkoties godprātīgi un spriest tiesu taisnīgi. Šis uzvedības maksimas nosaka tiesneša iekšējo attieksmi un pieprasa individuāla taisnīguma mēram atbilstošu rīcību, kas atbilst sabiedrības vērtējumam.

Tiesnešu uzvedības Bangaloras principi izvirza uzdevumu, ko tiesneši un tiesas nevar pilnībā izpildīt bez mediju atbalsta: taisnīgums ne vien faktiski jānodrošina, bet arī jārada sabiedrībā pārliecība, ka tas ir nodrošināts. Sadarbojoties ar medijiem, tiesai arī jāpilda izglītojošā un sabiedrības tiesisko apziņu attīstošā loma. Attīstot šādu kvalitatīvu sadarbību, tieši mediji varēs vispiemērotāk pildīt tiesnešu deontoloģijas principos pieprasīto informētā un saprātīgā neitrālā vērotāja lomu.

SABIEDRISKAIS VIEDOKLIS UN TIESAS SPRIEŠANA – SAVSTARPĒJĀS IETEKMES TIESISKIE ASPEKTI

Prof. Dr. iur. **Kristīne Strada-Rozenberga**, Latvijas Universitātes Juridiskā fakultātes Juridiskās tālākizglītības un profesionālās pilnveides centra direktore

Noziedzīga nodarījuma izdarīšana – tas var būt un ir viens no smagākajiem pārmētiem, kāds var tikt izteikts pret konkrētu cilvēku. Šādam tiesiski apstiprinātam pieņemumam ir pavisam konkrētas tiesiskas sekas. Absolūtā vairumā gadījumu šādas sekas var rasties tikai korekti veikta tiesiska procesa rezultātā. Šī procesa viena no "zelta stīgām" demokrātiskā sabiedrībā ir nevainīguma prezumpcija.

Nevainīguma prezumpcija, kura paredz, ka personu par vainojamu noziedzīgā nodarījumā var atzīt tikai likumā noteiktā kārtībā un ka personai nav jāpierāda savs nevainīgums, kā krimināltiesisko jomu raksturojošs princips gadu simtu garumā ir piedzīvojis atzišanu, uzplaukumu un, iespējams, arī sašaurinājumu, tomēr saglabāts kā viens no demokrātiska kriminālprocesa stūrakmeņiem.

Tā nozīmīgums, neskatoties uz dažkārt un attiecībā uz dažām situācijām sabiedrībā identificējamo viedokli, ka persona *a priori* uzskatāma par vainīgu, ja nevar vai necenšas pierādīt, ka rīkojusies likumīgi, tiek uzsvērts kā zinātniskajā literatūrā, tā tiesību normās. Kā vienu no pēdējās jomas spilgtākajiem piemēriem var minēt Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu (ES) 2016/343 (2016. gada 9. marts) par to, lai nostiprinātu konkrētus nevainīguma prezumpcijas aspektus un tiesības piedalīties klātienē lietas izskatīšanā tiesā kriminālprocesā.

Šajā direktīvā blakus citiem nozīmīgiem aspektiem kā nevainīguma prezumpcijas viens no uzdevumiem norādīta arī personas publiskā tēla aizsardzība, kas var tikt nenoliedzami grauta ar nepamatotiem un priekšlaicīgiem (pirms vainīguma atzišanas likumā noteiktā kārtībā paustiem) publiskiem paziņojumiem par personas vainīgumu.

Tādējādi publisku personu (izmeklēšanas iestāžu, kriminālvajāšanas iestāžu, tiesu pārstāvju, ministru utt.) priekšlaicīgi apgalvojumi par konkrētas personas vainīgumu ne tikai var nelabvēlīgi ietekmēt sabiedrības viedokli par šo cilvēku, bet arī pārkāpt tā nevainīguma prezumpciju. Pēdējā pārkāpums blakus citām sekām izsaul arī valsts pienākumu garantēt atbilstīgu atlīdzinājumu.

Blakus liegumam publiskām personām paust viedokli pirms vainīguma likumīgas konstatēšanas nevainīguma principa praktiskā izpaušme mūsdienu sabiedrībā paredz, ka atbildīgajām amatpersonām ir jāspēj abstrahēties no publiski, piemēram, medijos utt., paustajiem juridiski nesaistošiem privātpersonu izteiktiem viedokļiem, saprotot, ka tie nav un nevar būt faktu korekts juridisks vērtējums, bet gan tikai kāda viedoklis, kas, ļoti iespējams, veidojies bez pieejas visiem lietas materiāliem un nav balstīts tieslietu jomas zināšanās. Savukārt no mediju u.c. puses būtu tikai adekvāti prasīt, lai tie neiejaucas tiesu procesos un bez pamata neveido sabiedrības negatīvu viedokli par apsūdzēto personu, par tiesu varu un tai piederīgām amatpersonām. Jāatceras, ka demokrātiskā sabiedrībā katram ir iedalīta sava loma. Nenoliedzot, pat atzīstot kā īpaši nozīmīgu masu mediju u.c. sarguņa lomu, tomēr vietā atgādināt, ka tiesu spriež tiesa un pret šo pamatatzīņu cieņa jāizrāda arī žurnālistiem u.c. viedokļa paudējiem publiskā telpā.

Tomēr nepubliciskas personas publiski pausta pieņēmuma, ka kāda persona izdarījis noziedzīgu nodarījumu, sekas var nebūt un tām arī ne vienmēr ir jābūt tiesiskām, un vēl jo vairāk – krimināltiesiskām. Ārpus krimināltiesību jomai nav raksturīga nevainīguma prezumpcija tās klasiskā un plašākā izpratnē. Tomēr tas nenozīmē, ka šajās jomās var tikt pieļauta bezatbildīga attieksme.

Mūsdienu situācijā cilvēka sociālā, politiskā, pat personiskā u.c. dzīve var tikt iznīcināta ar vienu taustiņa spiedienu datorā vai pat telefonā, ievietojot paziņojumu kādā sociālajā tīklā, nemaz jau nerunājot par kādu plašāku, analītisku vai kā tādu pozicionētu rakstu. Dažkārt jāpiekrīt,

ka saskatāmas līdzības ar tikt ļoti kritizētajiem viduslaikiem, kad vainīguma noteikšanā tika izmantotas, kā mēs esam atzinuši, nedemokrātiskas metodes. Vai esam kļuvuši tik ļoti atšķirīgi šodien? Vai tiesām esam gatavi pieņemt, ka kāda ieraksts #MeToo vai kādas žurnālistes kā akmeni cirstu sejas izteiksmi paziņotais, ka cilvēks ir vienkārši slikts, ir pietiekams, lai no tā novērstos, izolētu no politiskās u.c. dzīves? Tā teikt, kāds to akmeni ir metis pirmais, varam pievienoties? Šis retoriskais jautājums lai paliek uz katra sirdsapziņas. Tomēr atbildē uz to vismaz daļā par mediju u.c. ziņu un viedokļu paudēju publiskajā telpā darbību un atbildību ir saskatāmi arī tieslietu aspekti.

Informācijas paaugstināšanai un analīzei, kas notiek publiskajā telpā, būtu jābūt zināšanās balstītai un profesionālai. Tieši tai būtu jābūt žurnālistu u.c. atbildībai. Nenoliedzami, to darbība veido sabiedrisko domu un to nebūtu pieļaujams darīt bezatbildīgi, tikai tiksminoties ar savu ietekmi, bet neapzinoties tā sekas.

Blakus vismaz pamatzināšanām tieslietu jomā (kā dažkārt pietrūkst, ko uzskatāmi apliecina pat pamatterminu klaji nepareiza lietošana vai kādas situācijas aplams izklāsts), analīze varētu tikt veikta uz pilnīgas, nevis fragmentāras materiālu bāzes. To zināmā veidā var nodrošināt tiesas atklātums un tiesu nolēmumu pieejamība sabiedrībai.

Tomēr tieši šie nozīmīgie aspekti pēdējā laikā piedzīvojuši būtiskas pārmaiņas, tiekot sašaurināti līdz minimumam. Modernam kriminālprocesam raksturīga procesuālās formas vienkāršošana, kas pati par sevi nav nekā peļņams, kamēr neskar pamatvērtības.

Notikusi gandrīz pilnīga atteikšanās no rakstveida pierādījumu nolaišanas, rakstveida procesi kā tādi, tiesas spriedumu motīvu daļas sašaurinājums un pilnīga neesamība – tā ir tikai daļa no pēdējo gadu grozījumiem kriminālprocesā, kas vērsta uz procesa vienkāršošanu un vienlaicīgi sašaurina iespējas personām, kuras nav procesa dalībnieki, veikt uz lietas materiāliem, nevis fragmentāri uz klausītiem viedokļiem balstītu analīzi.

Tomēr šie grozījumi nav izsaukuši būtisku kritiku nedz no tiesu pārstāvju, nedz žurnālistu utt. puses. Kas lielā mērā un daudzkārt nozīmē, ka faktiski žurnālistiem utt. nešķiet svarīga lietas materiālu pieejamība, ka viedokļa paaugstināšanai, šķiet, pietiekami ar selektīvu atlasītu informāciju. Savukārt tiesu varas institūciju pārstāvjiem svarīgāka ir sava darba atvieglošana, nevis iespēja juridiski korekti, savā tiešajā darbā, nevis intervijās un televīzijas raidījumos paust un sabiedrībai pamatot savu viedokli.

KOPĪGAIS TIESVEDĪBAS UN POLITISKOS PROCESOS

Filips Rajeckis, politologs

Runājot par kopīgo tiesvedībās un politiskajos procesos, var iezīmēt divas pamatšķautnes:

- varas dimensija, iesaistītā puse, kurai pieder galavārds un iespēja pateikt pēdējo vārdu tiesvedībā vai strīdā;

- leģitimitātes dimensija, iesaistītā puse, kurai sabiedrība piešķir, viņasprāt, likumīgās tiesības uz pēdējo vārdu strīdā.

Tāpat kā politiskās varas zari – likumdošanas vara un izpildvara, tiesu vara ir ļoti ciešā saskarē ar ceturto varu, kas savukārt lielā mērā uzņemas un, atļaušos būt provokatīvs, dažkārt uzurpē sabiedriskās domas paudēja funkciju.

Varas iegūšana un zaudēšana, kā arī pats process cīņā par varu ir balstīts uz mūžseno koalīciju veidošanu un sabiedroto zaudēšanu, esot pie varas un realizējot to.

Šajā procesā ceturta vara kā sabiedrotais ir viens no spēcīgākajiem leģitimitātes radītājiem un kā oponents arī graužošs leģitimitātes iznīcinātājs.

Demokrātiskā politiskā procesā, tāpat kā tiesas procesā, punktu, kurā tiek pieņemts lēmums, var uzskatīt par punktu, kurā nav atkāpšanās iespēju, ir iespēja, un likums to paredz, vai arī ar laiku tiks nodrošināta nākamā iespēja pieņemt lēmumu, t.i., pienāks kārtējās vēlēšanas vai tiesas procesā būs cita instance, kas pieņems citu lēmumu. Taču tas ne vienā, ne otrā gadījumā neizņem no sabiedrības apziņas sekas, kuras ir radījis iepriekšējais lēmums, ko nu jau ir leģitimējusi vai arī nopietni, ar visiem pieejamajiem argumentiem un instrumentiem, apšaubījusi ceturta vara.

Svarīgi ir saprast, ka tieši ceturtais varas daba neparedz šo lēmuma pieņemšanas neatgriezeniskuma punktu. Sabiedriskās domas veidošanas process ir nebeidzama saruna, stāsts, kurā var būt dažādi pavērsieni, bet tikai stāstītājs zina, kas ir tas, ko viņš grib, lai rezultātā sadzird un uztver sabiedrība.

Notiesāšana jau pirms tiesas sākuma. ASV literatūrā līdztekus tiesas procesam pat lieto jēdzienu "sabiedriskās domas tiesa" (*court of public opinion*). Pārnesot to uz politisko procesu, mēs varam runāt par laiku līdz lēmuma pieņemšanai, kas var būt tik "notiesājošs" attiecībā pret lēmumu vai lēmuma objektu vai subjektu, ka lēmums nemaz netiek pieņemts jeb arī tiek radikāli mainīts, lai nenonāktu līdz situācijai, ka sabiedriskā doma nopietni apšaubā lēmuma vai tā pieņēmēja leģitimitāti un līdz ar to – cik lielā mērā tas ir saistošs. Tādējādi apšaubot, cik lielā mērā šis lēmums ir saistošs un, pats galvenais, cik lielā mērā, nākotnē skatoties, pusēm var uzticēties kopumā.

Instrumenti, kas padara tiesas procesa komunikāciju līdzīgu politiskai kampaņai un dod iespēju iesaistītajām pusēm sasniegt sev labvēlīgu lēmumu un to leģitimēt:

- atklātība un caurskatāmība;
- savlaicīgums, atklājot informāciju;
- sākotnējā reputācija, pirms iesaistītā puse nonāk šādā situācijā; tas attiecas gan uz individu vai organizāciju, kas nonāk politiskajā procesā, gan uz tiesnešiem vai procesā iesaistīto pusi, kas nonāk tiesas procesā.

Protams, pastāv šī šaurā līnija, kas nodala komunikāciju un sabiedrības informēšanu tiesas procesa gaitā no manipulēšanas ar sabiedrisko domu, lai panāktu notiesāšanu, pirms tiesas spriedums tiek pieņemts tiesas zālē.

Pavisam atsevišķa tēma, kur var vilkt paralēles starp tiesas procesu un politisko procesu, ir kampaņas uzsākšana un procesa iniciēšana, kas nav saistīta ar vajadzību iegūt rezultātu, t.i., lēmumu, bet kur pats process jeb publiskā diskusija ir pašmērķis un komunikācijas instruments. Tāpat arī tiesas procesi, politiskās kampaņas un komunikācijas

projekti, kuri tiek savstarpēji koordinēti un tiek izmantoti biznesa vai politisko mērķu sasniegšanai, izmantojot pilnu instrumentu arsenālu sabiedriskās domas ietekmēšanai un savu politisko mērķu sasniegšanai.

Tiesvedības un politiskā procesa līdzības ir ļoti izteiktas, taču bīstamākās ir situācijas, kad viena procesa ietekmēšana notiek otra procesa vajadzībām un mērķu sasniegšanai. Tas galu galā var novest pie uzticēšanās zuduma gan vienam, gan otram procesam un to rezultātiem un izraisīt ilgtermiņa legītimītales deficītu kopumā.

IERAUGOT KOPAINU: VAIRĀKAS MEDIJU DARBĪBAS UN ŽURNĀLISTIKAS PIEEJAS LATVIJAS MEDIJU SISTĒMĀ

Anda Rožukalne, asociētā profesore, Rīgas Stradiņa universitātes Komunikācijas studiju katedras vadītāja, studiju programmas "Žurnālistika" vadītāja

[1] Lai izvērtētu mediju darbības konsekvences mijiedarbībā ar citām "varām", lietderīgi ieskatīties mediju sistēmu raksturojošos elementos. Izmantojot Daniela Hallina un Paolo Mančini izveidoto struktūru (*Hallina, Mancini, 2004, 2014*), parasti mediju sistēmas dažādās valstīs vērtē pēc šādiem četriem kritērijiem: tirgus situācija, valsts loma jeb regulācija, politikas ietekme un žurnālistikas profesionālā kvalitāte.

[2] Mediju tirgus situāciju Latvijā raksturo augsta konkurence, pieaugoša horizontāla un starpmediju koncentrācija. Tas nozīmē, ka lielāko daļu no mediju satura, to darbības pamatu nosaka neliels uzņēmumu skaits. Mediju tirgus situāciju ietekmē arī dažādie korporatīvie un pašvaldību veidotie informācijas resursi. Latvijā ir duāla mediju sistēma, jo pastāv sabiedriskie mediji, kas tiek finansēti no valsts budžeta, bet finansējums nav pietiekams, tāpēc to darbībā nākas apvienot sabiedrisko mediju unikālo funkciju piepildīšanu un konkurenci ar komercmedijiem par reklāmas investīcijām. Savukārt sarežģītos uzņēmējdarbības apstākļos, kad esošie un jaunatrstie mediju biznesa modeļi nevar nodrošināt to stabilu darbību, žurnālistu darba tirgus stagnē vai ir sarūkošs (laikrakstu, žurnālu, elektronisko mediju segmentā), žurnālistu darba attiecību situācija nav labvēlīga stabīlai profesionālai izaugsmei, sociālā aizsardzība ir ierobežota.

[3] Latvijā mediju regulācija ir liberāla, lielākoties tiek regulēta mediju struktūra, atsevišķos aspektos – saturs (galvenokārt elektroniskajos medijos). Tīmekļa mediju darbības regulāciju lielākoties nosaka universālās Komerclikuma normas, specifiski mediju darbības aspekti netiek regulēti (izņemot elektronisko mediju tīmekļa vietnes vai atsevišķus portālus, kas reģistrējušies Masu informācijas līdzekļu reģistrā. Liberāla regulācija nelielos tirgos ļauj attīstīties daudzveidīgiem medijiem un palielina katras mediju organizācijas neatkarības pakāpi, bet tā diemžēl nav noticis, jo tirgus faktori neizbēgami padara mediju darbību un saturu tiešā un pārnēstā nozīmē arvien lētāku.

[4] Žurnālistu darba regulācija ir maznozīmīga, tā attiecas uz pamatpienākumiem un tiesībām. Žurnālistikas kā profesijas pieejamība Latvijā ir ļoti brīva, ienākšanai tajā nav nopietnu barjeru, jo nepastāv nekādi kritēriji (izglītības pakāpe, kvalifikācijas līmenis, licencēšanas prasības u.c.), lai tajā darbotos. Profesionālā ētika netiek normatīvi regulēta, nozari regulējošā likumā "Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem" tā nav minēta. Pašregulācija ir vāji attīstīta, tā attiecas uz nelielu daļu žurnālistu (ne vairāk kā 5–10 %), kas pievienojušies profesionālajām organizācijām. Atsevišķas mediju organizācijas, galvenokārt sabiedriskie mediji, noteikuši detalizētus profesionālās ētikas kodeksus vai rīcības kodeksus.

[5] Politikas ietekmei uz medijiem joprojām ir nozīmīga loma. Tā izpaužas dažādās formās: mediju regulatora ievēlēšanas formālie un neformālie nosacījumi, iespēja politisku interešu vārdā ietekmēt mediju regulācijas institūciju; aktīvu politiku vai ar politiķiem saistītu personu atklāts vai slēpts mediju īpašnieku statuss; politiski ievēlētu pašvaldību ambīcijas darboties mediju jomā, aizvietojo neatkarīgus medijus ar pašvaldību finansētiem medijiem (nelielu pašvaldību dibināti laikraksti, TV un radio kanāli).

[6] Latvijas mediju sistēmā vērojamas dažādas mediju darbības pieejas: profesionālā, instrumentālā, konservatīvā. Tas nosaka, ka dažādās mediju organizācijās žurnālisti atšķirīgi izprot savu lomu un profesionālos uzdevumus. Ilze Šulmane savā monogrāfijā par Latvijas žurnālistiem identificē atšķirīgas žurnālistikas skolas latviešu un krievu medijos, viņa konstatē, ka profesionālā identitāte ir neskaidra, žurnālisti savā darbībā ir uzticīgāki īpašnieku interesēm, nevis profesionālajiem principiem (Šulmane, 2011). Šie apstākļi ļauj raksturot Latvijas žurnālistiku kā komerciāli ietekmētu un orientētu sekot auditorijas vēlmēm, žurnālistikā vājāk izteikts citās valstīs dominējošais profesionālais diskurs.

[7] Atbilstoši LU pētnieku veidotā Latvijas demokrātijas audita atzinumam (Rozenvalds *et al.*, 2014) Latvijas mediju sistēmu raksturo hibriditāte, tai trūkst dominējošās paradigmas. Atsevišķas konsekvences to ļauj raksturot kā liberālam modelim atbilstošu, kā arī ieraudzīt tendences, kuras iezīmē demokrātiski korporatīvo un polarizēti plurālītisko mediju sistēmas modeli.

[8] Latvijā pašlaik tiek veidots jauns mediju regulējums, izstrādājot trīs jaunus normatīvos aktus: kopīgo mediju likumu, elektronisko mediju un sabiedrisko mediju likumu. Jaunā regulējuma tapšanas gaitā var vērot gan vēlmi to modernizēt, pielāgojot mūsdienīgai mediju videi, gan palielināt brīvības pakāpi mediju darbībā, vienlaikus definējot skaidrākus mediju atbildīguma nosacījumus.

[9] Minētie apstākļi nosaka mediju ietekmes, un mediju efektu īpatnības, jo sevišķi, kad tie analizēti kopsakarībās ar aktuālo auditorijas uzvedību, sabiedriskās domas veidošanās faktoriem. Tos arvien lielākā mērā nosaka emocijas gan mediju izvēlē, gan satura atlasē un adaptācijā. Šos fenomenus skaidro kristalizācijas teorija un *echo-chamber* koncepcija. To skatījumā sabiedriskās domas veidošanās arvien mazāk saistāma ar Habermasa racionālās publiskās sfēras izpratni, jo izteiktākas kļūst emocionālās, agonistiskās publiskās sfēras (*Mouffe, 2008*) pazīmes.■